

РОЗДІЛ VII. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 348.98

ТАКТИЧНІ ОПЕРАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Шевчук В.М., к.ю.н, доцент

Національний університет

«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Досліджуються проблеми тактичних операцій як засобів формалізації процесу розслідування злочинів. Запровадження ідеї формалізації, створення і пропонування відповідних шаблонів у вигляді програм і алгоритмів жодним чином не повинно протиставлятися творчому підходу слідчого. Розроблення і застосування типових тактичних операцій як засобів формалізації процесу розслідування сприятиме підвищенню їх ефективності.

Ключові слова: тактична операція, формалізація процесу розслідування, криміналістичні програми та алгоритми.

Шевчук В.М. ТАКТИЧЕСКИЕ ОПЕРАЦИИ КАК СРЕДСТВО ФОРМАЛИЗАЦИИ ПРОЦЕССА РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ / Национальный университет «Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого», Украина

Исследуются проблемы тактических операций как средств формализации процесса расследования преступлений. Возникновение идеи формализации, создание и предложение соответствующих шаблонов в виде программ и алгоритмов ни в коей мере не должно противопоставляться творческому подходу следователя. Разработка и применение типовых тактических операций как средств формализации процесса расследования будет способствовать повышению их эффективности.

Ключевые слова: тактическая операция, формализация процесса расследования, криминалистические программы и алгоритмы.

Shevchuk V.M. TACTICAL OPERATIONS AS A MEANS OF FORMALIZATION THE PROCESS OF INVESTIGATION OF CRIMES / National University «Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine», Ukraine

Investigates the problems of tactical operations as a means of formalization the process of investigation of crimes. Formalization of the idea, the creation and offering appropriate templates in the form of programs and algorithms in any way should not be opposed creativity investigator. The development and use of typical tactical operations as a means of formalization the process of investigation will help to improve their effectiveness.

Among the reasons that lead to the need to formalize the investigation of crimes and its individual elements, should be singled out in the first practice requirement for optimization of investigative activity, raising the theoretical support of the investigation and solving of crimes.

We believe that formalization this is a process image of knowledge about a particular object of knowledge, based on formal-logical approach lies in giving concrete form to an abstract situation by using a formal language. Formalizing is a special form of mental activities undertaken by operations with signs. The result of formalization is a reproduction of the original in another form by using the properties of another system.

In turn, consideration of tactical operations as a means to formalize the investigation requires consistent implementation of the following: 1) typing investigative situations according to certain stages of investigating some crimes, 2) determine for each situation exhaustive list of typical versions and tasks that need to be addressed to test these versions and the impact on the situation, 3) the selection of among these tasks that have a clear focus and tactical direction are possible only through the use of tactical operations, as a kind of module (default model), 4) development of the structure of tactical operations as a set of ordered actions and activities, 5) formation of the participants in tactical operations of the division of duties, 6) determine the beginning and end of tactical operations, and timing of the individual investigations, search operations, organizational and other activities, 7) the implementation of tactical operations considering the developed structure of participants, available resources, defined terms, 8) summing subtotals and submission, provided appropriate adjustments to implement the tactical operation to obtain the desired result.

Thus, the formalization process of crime investigation involves the allocation of this single process distinct stages of sequential development of investigator-defined common objectives and tactical challenges, which must be carried out continuously during this activity. This creates the conditions for determining the set of tactical tools that expedient to use in solving each model tactical tasks. In this sense particularly important becomes the single criminalistical complex – tactical operation. That's why progressive trend formalization the process of investigation of criminal acts can be realized under development and implementation.

Key words: tactical operation, the formalization the process of investigation, criminalistical programs and algorithms.

Сучасні тенденції посилення боротьби зі злочинністю характеризуються якісним удосконаленням діяльності правоохоронних органів, в основу якого покладено розуміння необхідності оптимізації розслідування злочинів. Останнім часом спостерігається досить чітка активізація не тільки розроблення і впровадження найефективніших тактичних засобів, прийомів і методів розслідування, а й формалізації криміналістичних знань і їх застосування у слідчій діяльності. У зв'язку з цим правильно зазначає В.Ю. Шепітько, що важливими завданнями криміналістики в нових умовах виступають: 1) *формалізація криміналістичних знань* (курсив наш. – В.Ш.); 2) уніфікація криміналістичних рекомендацій щодо прагматичних цілей; 3) виконання актуальних запитів практики й оперативне впровадження запропонованих наукою інноваційних розробок [1, 31].

При цьому формалізація розглядається як спосіб підвищення об'єктивності діяльності слідчого [2, 172], як засіб реалізації положень низки окремих криміналістичних теорій, як необхідна умова створення криміналістичних інформаційно-пошукових систем [3, 48]. Вона допомагає глибше осмислити і зрозуміти процес розслідування, з'ясувати чинники, що зумовлюють його успіх і забезпечують опрацювання криміналістичних алгоритмів і програм розслідування [4, 109]. Формалізація, органічно вплітаючись і доповнюючи існуючі методи криміналістики, становить собою одну з можливостей вдосконалення пізнавальної діяльності. Розвиваючи наявну систему методів за рахунок формалізованих процедур, можна досягти значно більшої глибини пізнаваних явищ і підвищити ефективність процедур розслідування, здійснити перетворення криміналістичного знання в бік більшої систематизації і структурування, підвищуючи тим самим прогностичну функцію існуючих теоретичних побудов [5, 21-22].

Виокремлення і становлення проблеми формалізації криміналістичних знань як складової частини криміналістики можна розглядати як приклад реалізації одного із законів розвитку цієї науки – закону зв'язку і спадкоємності між наявними криміналістичними концепціями [6, 169-170]. Серед причин, що зумовлюють потребу формалізації розслідування злочинів та її окремих елементів, слід виокремити в першу чергу вимоги практики щодо оптимізації слідчої діяльності, підвищення рівня теоретичного забезпечення процесу розслідування та розкриття злочинів. Як слушно зауважує В.А. Журавель, проблеми оптимізації процесу розслідування стимулювали вчених і практиків звернутися до проблеми формалізації слідчої діяльності [7, 100]. У свою чергу О.С. Шаталова зазначає, що потреба у формалізації процесу розслідування злочинів виникла досить давно, але головне, що вона зберігається й зараз [4, 145]. І тому одним із завдань сьогодення є необхідність здійснення вагомого кроку щодо вдосконалення засобів і методів практики розслідування за рахунок формалізації як потужного інструменту наукового пізнання.

Попри важливість і актуальність зазначеної проблематики, слід звернути увагу на те, що в теорії криміналістики й у слідчій практиці щодо можливостей її реалізації існує ціла низка невирішених питань, які вимагають окремого самостійного дослідження і поглибленого осмислення. Як видається, головним недоліком впровадження формалізації в судово-слідчу практику можна вважати те, що ця процедура здійснюється без належного теоретичного обґрунтування. Як указує В.І. Шаров, наукові праці, які присвячені дослідженню формалізації, мають здебільшого емпіричний характер, їм бракує розробок, що створюють методологічні підстави для наукових пошуків у цій галузі знань [5, 14]. Йдеться про необхідність виокремлення об'єктів формалізації, визначення її принципів і меж реалізації, з'ясування співвідношення формалізації і творчих засад у діяльності слідчого та ін. Зокрема, потребує більшої уваги вивчення тактичної операції як засобу формалізації процесу розслідування кримінальних правопорушень.

Належне вирішення поставлених питань передусім передбачає необхідність з'ясування поняття «формалізація» та його ознак. У загальноновживаному значенні термін «формалізація»

тракується як представлення якої-небудь змістовної галузі (знань) у вигляді формальної системи. Формалізований, тобто такий, що використовує лише форму і не приділяє значення змісту; формалізувати – робити формальним, надавати чому-небудь установленої, прийнятої форми, застосовувати формальний метод дослідження [8, 1544]. У філософському тлумаченні формалізація – це логістика, під якою розуміється сучасна форма логіки, яка відрізняється від старої, традиційної логіки перш за все своєю формалізованістю (тобто бере до уваги не змістовне значення окремих висловлювань, а лише їх синтаксичні категорії, структурні зв'язки) і тим, що її основним методом виступає логічне обчислення [9, 245-246]. У логіці це поняття означає шлях дослідження яких-небудь об'єктів, коли їх зміст пізнається за допомогою виявлених елементів його форми. Методи формалізації все ширше застосовуються в моделюванні розумових процесів [10, 646-648]. Отже, формалізацію потрібно розглядати як подання певних знань, у вигляді формальної системи, в якій береться до уваги не змістовне їх значення, а лише формалізована форма. Іншими словами, це процес викладення професійних знань формальною або частково формальною мовою. При цьому до об'єктів вивчення передбачається застосування формального методу дослідження.

У криміналістиці висловлювалися певні міркування стосовно поняття й сутності формалізації. Зокрема, М.О. Селіванов наголошує, що особливо широкі можливості метод формалізації має при розробленні типових програм вирішення окремих завдань розслідування, які умовно можна назвати окремими програмами. Якщо загальні програми відбивають більш-менш повні методики розслідування певних видів злочинів, то окремі призначені для вирішення локальних слідчих завдань – побудови версій, встановлення способу вчинення або приховування злочину, причин та умов, які йому сприяли, розшуку злочинця або викрадених ним цінностей тощо [11, 62-63]. В.І. Шаров стверджує, що формалізація виступає формою не тільки представлення знань про об'єкт дослідження, а й форма вираження процедур і дій, логічної їх послідовності. Перше асоціюється з формальною системою як особливою формою подання знань, друге становить собою своєрідний алгоритм, певною мірою зумовлений тими засобами і способами дії, що використані [12, 13-21]. О.С. Шаталов зауважує, що формалізація полягає у вираженні професійних знань формальним способом, обумовленим формальною мовою. При цьому суб'єкт формалізації має мати повне уявлення про те, яким чином у кожному окремому випадку необхідно формалізувати вирішення слідчого завдання [14, 167].

На нашу думку, формалізація – це процес відображення знань про певний об'єкт пізнання, що ґрунтується на формально-логічному підході й полягає у наданні абстрактним положенням конкретної форми шляхом використання формальної мови. Формалізація – це особлива форма розумової діяльності, яка здійснюється за допомогою операцій зі знаками. Результатом формалізації є відтворення оригіналу в іншій формі за допомогою властивостей іншої системи. Влучною характеристикою цього процесу перетворення змісту на спеціальну (формальну) мову, на символи-знаки, як вважає В.І. Шаров, виступають абстрагування й узагальнення, а засобом вираження – спеціальна система символів [13, 22-28].

У спеціальній літературі науковцями приділялася деяка увага процесу формалізації розслідування злочинів [14, 427], як засобу оптимізації слідчої діяльності, підвищення ефективності останньої за рахунок об'єктивності зібраних доказів, скорочення строків, економії часу й інтелектуальних зусиль слідчого [15, 46-50]. Методологія формалізованого опису інформаційної структури розслідування у вигляді ієрархічної конструкції взаємопов'язаних подій інтегрує в єдину систему діяльність як із розслідування злочинів, так і з підготовки і вчинення злочинів [5, 9]. У зв'язку з цим науковцями стали висловлюватися пропозиції щодо необхідності розроблення і впровадження у практику відповідних програм й алгоритмів дій слідчого (алгоритмічних схем), які за рахунок деталізації й раціоналізації слідчої діяльності здатні сприяти підвищенню ефективності збирання доказів. Завдання алгоритмізації полягає в тому, щоб, використовуючи наукові рекомендації криміналістики, передовий досвід слідчої практики, полегшити працівникам слідчих органів прийняття правильних та оптимальних рішень у найбільш складних ситуаціях [15, 46-50; 16, 169-174]. Крім того, як зазначає В.А. Журавель, криміналістичні програми й алгоритми треба вважати найпридатнішою формою адаптації методико-криміналістичних рекомендацій до умов розслідування конкретного злочину [17, 235-236]. Водночас активне втілення в життя програм розслідування й алгоритмічних схем дій слідчого передбачає важливість реалізації низки заходів з узгодження потреб практики й рівня відповідних наукових розробок. У зв'язку із цим правильно стверджує

О.С. Шаталов, що в основі теоретичної концепції криміналістичної алгоритмізації і програмування розслідування лежить ідея формалізації пізнавальних процесів, яка дає змогу плідно поєднувати притаманну їй суворість з індивідуальними інтелектуальними можливостями суб'єктів розслідування [4, 110].

Не вдаючись до аналізу викладених позицій науковців, варто зауважити, що до недавнього часу робота з формалізації виявлялася лише в розробленні алгоритмів і програм, які формалізують: 1) слідчу діяльність та розслідування окремих видів злочинів у цілому; 2) відповідні слідчі дії (допит, огляд місця події, обшук, відтворення обстановки та обставин події та ін.); 3) реалізацію системи тактичних прийомів; 4) слідчі ситуації; 5) прийняття рішення. При цьому різниця між алгоритмом і програмою головним чином полягає в ступені формалізованості, об'єктах і сфері реалізації. Так, на думку В.А. Журавля, криміналістичний алгоритм слід розглядати як науково обґрунтований припис щодо виконання лише в завданому порядку системи послідовних операцій, рекомендованих слідчому для розв'язання завдань певного типу, що виникають під час розслідування. У свою чергу програма розслідування – це певна сукупність як приписів (криміналістичних алгоритмів), так і правил рекомендаційного характеру. У зв'язку із цим вона представлена у відповідному схематичному вигляді, має більш узагальнену структуру порівняно з алгоритмом і за своїм змістом менш формалізована, ніж останній [17, 130-131].

Різниця між програмою і алгоритмом полягає також й в характері тих завдань, на розв'язання яких вони спрямовані. «Якщо криміналістичний алгоритм розрахований на вирішення певного завдання і має тактичний характер, – звертає увагу В.В. Тіщенко, – то програма розслідування охоплює певний етап розслідування, розрахована на вирішення комплексу тактичних завдань, тобто має стратегічний характер. Якщо алгоритм пропонує вирішення завдання в однозначному напрямі, суворо визначеній послідовності дій, програма повинна містити кілька варіантів, моделей дій залежно від слідчої ситуації, етапу розслідування, позиції учасників розслідування» [18, 113].

У сучасних умовах і реаліях боротьби зі злочинністю серед засобів формалізації особливого значення набувають тактичні операції, які за своєю природою розглядаються як обумовлені слідчою ситуацією системи слідчих дій, оперативно-розшукових, організаційно-технічних та інших заходів алгоритмічного характеру, об'єднаних єдиною метою для вирішення окремого тактичного завдання. Тобто алгоритмічність є однією з істотних ознак тактичної операції, що зумовлює процес їх побудови і реалізації. На цю ознаку як відправну прямо вказують окремі науковці при наданні визначення поняття тактичної операції і з'ясування природи цього тактичного комплексу. Зокрема, А.В. Дулов переконаний, що тактична операція є засобом алгоритмізації процесу розслідування злочинів [19, 23-26]. В.І. Шиканов зазначав, що вирішення завдань тієї чи іншої тактичної операції в кожному випадку передбачає виконання відповідних приписів алгоритмічного типу (характеру) [20, 64-66]. У свою чергу В.Ю. Шепітько наголошує, що типова тактична операція є алгоритмом, програмою дій слідчого, оперативного працівника, інших осіб щодо завдань, які виникають у слідчих ситуаціях [28, 198]. На думку науковця, одним з головних завдань криміналістики на сучасному етапі є створення алгоритмізованих типових тактичних операцій [21, 46-50].

Як зазначає В.О. Коновалова, у методиці розслідування окремих видів злочинів доволі вагоме місце належить тактичним операціям, де вони мають значну ефективність, особливо в таких умовах розслідування, де необхідні організація й оперативність і де випадання хоча б одного зі складників такої операції погрожує її провалом. Тому формулювання цих операцій було б доцільним у виді алгоритмів стосовно завдань, визначених слідчим у типових ситуаціях розслідування [22, 170-172]. Спираючись на це, окремими дослідниками розроблені типові тактичні операції стосовно конкретних видів злочинів. Приміром, С.Ф. Здоровко запропонував систему таких операцій стосовно вбивств, що вчиняються організованими злочинними групами [23], а В.В. Тіщенко – до розслідування корисливо-насильницьких злочинів [24, 272-356].

Варто зазначити, що останнім часом у криміналістиці розроблені й досліджені деякі напрямки, що стосуються тактичних операцій. Вони спираються на основні принципи формалізації, а саме на методологічні підстави й особливості застосування програмно-цільового методу та криміналістичного матрицювання. У наукових криміналістичних джерелах теж зустрічається думка, що сутність і завдання типових тактичних операцій з урахуванням їх специфіки близькі

до значення терміна «алгоритм». Такі операції становлять собою необхідні програми дій слідчого, виконують важливу методичну функцію й дозволяють обирати правильний напрямок у розслідуванні [25, 8-15]. На сучасному етапі спостерігається тенденція, пов'язана з переходом від розгляду окремих тактичних операцій до пропонування типових стосовно конкретних видів злочинів. При цьому типові тактичні операції розглядаються як структурний елемент самої програми розслідування, а їх успішна реалізація можлива за рахунок максимальної технологізації, тобто визначення жорсткої послідовності дій (кроків) із запровадження цих криміналістичних комплексів.

У свою чергу розгляд тактичної операції як засобу формалізації розслідування передбачає послідовне здійснення таких дій: 1) типізація слідчих ситуацій відповідно до певних етапів розслідування окремих видів злочинів; 2) визначення до кожної ситуації вичерпного переліку типових версій і завдань, які необхідно вирішити з метою перевірки цих версій і впливу на ситуації; 3) виокремлення в числа завдань таких, що мають чітко виражену тактичну спрямованість і розв'язання яких можливе лише за рахунок застосування тактичних операцій, як своєрідного модуля (типової моделі); 4) розроблення структури тактичної операції як комплексу впорядкованих дій і заходів; 5) формування складу учасників тактичної операції, проведення розподілу їх функціональних обов'язків; 6) визначення початку і завершення тактичної операції, а також строків виконання окремих слідчих дій, оперативно-розшукових, організаційних та інших заходів; 7) здійснення тактичної операції з урахуванням розробленої структури, складу учасників, наявних ресурсів, визначених строків; 8) підведення проміжних підсумків і внесення, за умов необхідності, корективів щодо реалізації тактичної операції з метою отримання бажаного результату.

Отже, формалізація процесу розслідування злочинів передбачає виділення в цьому єдиному процесі чітких етапів послідовного розвитку діяльності слідчого, що визначаються загальними завданнями тактичного характеру, вирішення яких постійно повинно здійснюватись в ході цієї діяльності. Це створює умови для визначення сукупності тактичних засобів, які найдоцільніше використовувати при вирішенні кожного типового тактичного завдання. У цьому сенсі особливого значення набуває окремий криміналістичний комплекс – тактична операція. Ось чому прогресивна тенденція формалізації процесу розслідування злочинних діянь може бути реалізована за умов розроблення і впровадження в практику слідчої діяльності типових тактичних операцій.

Разом із тим, запровадження ідеї формалізації, створення і пропонування відповідних шаблонів у вигляді програм і алгоритмів з метою оптимізації процесу розслідування жодним чином не повинно протиставлятися творчому підходу й не позбавляти слідчого індивідуальності, професіоналізму мислення. Як зазначає В.А. Журавель, «криміналістичні алгоритми і програми розслідування мають бути розроблені в такий спосіб, щоб вони стимулювали ділову активність слідчого, істотно полегшували його розумову діяльність, забезпечували швидкість прийняття ним рішень з урахуванням усіх без винятку рекомендацій криміналістики і вимог чинного законодавства» [17, 249]. У свою чергу Т.О. Седова переконана в тому, що використання типових програм не перешкоджає, а, навпаки, створює більший простір для творчого процесу, тому що звільняє розумову діяльність слідчого від рутинного, типового, повсякденного [26, 61].

Зазначене зайвий раз пересвідчує, що індивідуальність і неповторність розслідування конкретного злочину, з одного боку, і неможливість типізації «без залишку» усіх можливих ситуацій, версій, завдань і пропонування до них відповідних програм, алгоритмів, типових операцій, з іншого, не дозволяє говорити про повну «технологічність», тобто стовідсоткову формалізацію розслідування в цілому і розв'язання тактичних завдань, зокрема. У зв'язку з цим у слідчій діяльності вагомим залишається творчий підхід, де, передусім, виокремлюється вміння адаптування типових рекомендацій до умов конкретного процесу розслідування.

Крім того, принципи та ідеї алгоритмізації і програмування набувають особливого значення ще й тому, що виникає об'єктивна можливість їх реалізації засобами комп'ютерної техніки. Серед напрямів комп'ютеризації тактичних операцій можна запропонувати розроблення блока з умовною назвою «тактичні операції» у структурі автоматизованого робочого місця слідчого. Формування такого блока і можливість звернення до нього як своєрідного довідково-консультаційного посібника для слідчих могло б стати тим необхідним засобом оперативного

одержання інформації, який реально сприятиме підвищенню рівня ефективності кримінального провадження.

Таким чином, розроблення і запровадження типових тактичних операцій як засобів формалізації процесу розслідування злочинів, як акумуляторів узагальненого досвіду слідчої діяльності, сприятиме підвищенню її ефективності за рахунок упорядкованості дій при розв'язанні однотипних завдань розслідування, створення відповідних умов для економії часу і зусиль слідчого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шепитько В.Ю. Криміналістика в системі наукового знання: задачі і деякі тенденції в сучасних умовах / В.Ю. Шепитько // Бібліотека криміналіста. Научний журнал. – № 3 (4). – 2012. – С. 31-36.
2. Полевой Н.С. Криміналістическа кібернетика / Н.С. Полевой. – М.: Изд-во МГУ, 1989. – 328 с.
3. Белкин Р.С. Курс криміналістики: в 3 т. – Т. 2: Частные криміналістическіе теорії / Р.С. Белкин. – М.: Юристъ, 1997. – 464 с.
4. Шаталов А.С. Криміналістическіе алгоритми і програми. Теорія. Проблеми. Прикладні аспекти: монографія [Текст] / А.С. Шаталов. – М.: Лига Разум, 2000. – 250 с.
5. Шаров В.И. Формалізація в криміналістическіе. Вопросы теорії і методології криміналістического ісследования: автореф. дис. на соиск. науч. степени докт. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криміналістика і судебная експертиза; оперативно-розсыскная діяльність» / В.И. Шаров. – Нижний Новгород, 2003. – 54 с.
6. Белкин Р.С. Курс криміналістики / Р.С. Белкин. 3-е изд. – М.:ЮНИТИ ДАНА, Закон і право, 2001. – 837 с.
7. Журавель В. Формалізація розслідування: теоретичні основи і практичні можливості / В. Журавель // Правн. часопис Донец. ун-ту. – Донецьк, 2010. – № 1 (23). – С. 100-104.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
9. Философский энциклопедический словарь. – М.: ИНФРА-М., 2009. – 576 с.
10. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник / Н.И. Кондаков. – М.: Наука, 1975. – 720 с.
11. Селиванов Н.А. Формалізованні програми рішення частных задач расследования / Н.А. Селиванов // Проблеми програмування, організації і інформаційного забезпечення предварительного следствия: межвуз. науч. сб. – Уфа: Башк. ун-т, 1989. – С. 62–65.
12. Шаров В.И. Формалізація інформаційної структури расследования преступлений / В.И. Шаров // Российский следователь. – 2003. – № 7. – С. 13–21.
13. Шаров В.И. О понятии формалізації / В.И. Шаров // Актуальные проблемы в области гуманитарных наук: от теории к практике. – Н. Новгород: НА МВД России, 2003. – Вып. 4. – С. 22–28.
14. Белкин Р.С. Курс криміналістики: в 3 т. – Т. 3.: Криміналістическіе средства, приемы і рекомендации / Р.С. Белкин. – М.: Юристъ, 1997. – 480 с.
15. Шепитько В.Ю. Проблеми алгоритмізації слідчої діяльності / В.Ю. Шепитько, Г.К. Авдеева // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. Ю.М. Оборотов. – Одеса: Юрид. літ., 2008. – Вип. 44. – С. 46–50.
16. Коновалова В. Алгоритмізація в теорії криміналістики / В. Коновалова // Вісн. Акад. прав. наук України. – Х.: Право, 2007. – Вип. 1 (48). – С. 169–174.
17. Журавель В.А. Криміналістическіе методики: сучасні наукові концепції [Текст]: монографія / В.А. Журавель. – Х.: Вид. агенція «Апостіль», 2012. – 304 с.

18. Тіщенко В.В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів [Текст]: монографія / В.В. Тіщенко. – Одеса: Фенікс, 2007. – 260 с.
19. Дулов А.В. О разработке тактических операций при расследовании преступлений / А.В. Дулов // 50 лет Советской прокуратуры и проблемы совершенствования предварительного следствия. – Л.: Институт усовершенствования следственных работников прокуратуры и МВД, 1972. – С. 23–27.
20. Шиканов В.И. Теория тактических операций следователя (перспективы развития) / В.И. Шиканов // Алгоритмы и организация решений следственных задач: сб. науч. тр. – Иркутск: Изд-во Иркут. гос. ун-та, 1982. – С. 64–66.
21. Шепітько В.Ю. Роль типових тактичних операцій в системі забезпечення ефективності досудового слідства / В.Ю. Шепітько // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. / ред. кол.: Ю.В. Баулін (голов. ред.) та ін. – Х.: Вид-во «Кроссруд», 2007. – Вип. 14. – С. 194-199.
22. Коновалова В.О. Ефективність реалізації алгоритмів у методиці розслідування злочинів / В.О. Коновалова // Правові засади підвищення ефективності боротьби зі злочинністю в Україні: матер. наук. конф., 15 трав. 2008 р. – Х.: Право, 2008. – С. 170–172.
23. Здоровко С.Ф. Розслідування вбивств, вчинених організованими злочинними групами (типові тактичні операції) / С.Ф. Здоровко; за ред. проф. Шепітька В.Ю. – Х.: Гриф, 2004. – 176 с.
24. Тіщенко В.В. Корисливо-насильницькі злочини: криміналістичний аналіз [Текст]: монографія / В.В. Тіщенко. – Одеса: Юрид. літ., 2002. – 360 с.
25. Шепітько В.Ю. Проблемы формирования «криминалистических алгоритмов» и возможности их практической реализации / В.Ю. Шепітько, Г.К. Авдеева // Использование современных информационных технологий и проблемы информационной безопасности в деятельности правоохранительных органов: межвуз. темат. сб. науч. трудов. – Калининград: Калининград. юрид. ин-т МВД России, 2009. – С. 8–15.
26. Седова Т.А. Проблемы алгоритмизации оценочной деятельности следователя / Т.А. Седова // Проблемы прогнозирования, организации и информационного обеспечения предварительного следствия: межвуз. науч. сб. – Уфа: Изд-во Башк. ун-та, 1989. – С. 57-62.